

Asia: VN/33945/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle lukiolain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Yleisiä huomioita esitysluonnoksesta

Esitysluonnoksen vaikutusarvioinneissa on luvussa 4.2.2 erillinen kohta vaikutuksista vammaisiin ihmisiin. Siinä on mainittu YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus ja sen koulutusta käsittelevä 24 artikla. Näkövammaisten liitto huomauttaa, että kyseiseen kohtaan on perusteltua lisätä YK:n vammaissopimuksen artikla 9, joka käsittelee esteettömyyttä ja saavutettavuutta.

Esityksessä ei ole otettu huomioon, eikä edes mainittu, yhdenvertaisuuslakia (1325/2014), jonka 6 §:ssä säädetään koulutuksen järjestäjän velvollisuudesta edistää yhdenvertaisuutta, ja 15 §:ssä kohtuullisista mukautuksista vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi. On välttämätöntä, että esitykseen lisätään maininta näistä säännöksistä.

Näkövammaisten liitto on huolestunut digitaalisten oppimateriaalien ja sähköisten oppimisympäristöjen saavutettavuuden vaateen näkymättömyydestä. Näkövammaiset ja kuulonäkövammaiset opiskelijat tarvitsevat saavutettavia digitaalisia oppimateriaaleja ja aineistoja. Myös sähköisten oppimisympäristöjen on oltava saavutettavia. Lain tulee selkeästi ja yksiselitteisesti velvoittaa oppilaitokset varmistumaan siitä, että niiden käyttämät oppimateriaalit ja oppimisympäristöt täyttävät nämä ehdot eli ovat saavutettavia. Tämä tarkoittaa, että ne toimivat näkövammaisten käyttämien apuvälineiden (ruudunlukuohjelma ja suurennusohjelma) kanssa. Ellei tämä toteudu, näkövammaisten lukiolaisten yhdenvertainen oikeus opiskella vaarantuu. Tällä hetkellä erilaisissa digitaalisissa oppimateriaaleissa ja sähköisissä oppimisympäristöissä on ongelmia, jotka vaikeuttavat näkövammaisten lukiolaisten opiskelua. Ongelmat myös kuormittavat, sillä järjestelmien saavutettavuuspuutteet ja -ongelmat ovat ylimääräisiä hankaluuksia lukio-opinnoissa. Näitä ei näkevällä opiskelijalla ole.

2. Oppimisen tukea ja erityisopetusta koskevat säädösehdotukset

Pykälään 28 esitettävä uusi otsikko oikeus oppimisen tukeen on kannatettava.

Esitettävän 28 §:n 1 momentin mukaan oppimisen tuki olisi opiskelijan tarvitsemaa tukiovetusta sekä ohjausta ja tukea, jota hän tarvitsee lukion oppimäärän suorittamiseksi. Oppimisen tuen sisältöehdotukset ovat kannatettavia, mutta näkövammaisten opiskelijoiden näkökulmasta ne eivät välttämättä ole riittäviä eivätkä tarkoituksenmukaisia, mikäli kyse on näkövamma, ei oppimisvaikeuksien, vuoksi tarvittavasta oppimisen tuesta. Tällöin kyse on esimerkiksi erityisjärjestelyistä, vaihtoehtoisista suoritustavoista, lisäajasta koetilanteissa sekä tarpeen mukaan apuvälineistä ja vammaispalvelulain mukaisesta henkilökohtaisesta avusta. Vamman vuoksi tarvittavat palvelut ja tukitoimet on sivuutettu oppimisen tuen pykälässä täysin. Jos näkövammaisen opiskelija tarvitsee esimerkiksi tukiovetusta, hänen tulee esittää saada. Samalla on huolehdittava kohtuullisista mukautuksista ja muista tukitoimista, jotka ovat eri asia kuin tässä säänneltävä oppimisen tuki.

Oikeus oppimisen tukeen tulee aina kirjata opiskelijan henkilökohtaiseen opintosuunnitelmaan. Esityksen mukainen muotoilu saattaa johtaa siihen, ettei tukitoimia kirjata, ellei opiskelija niin vaadi. Tällöin oppimisen tuen järjestämisen suunnitelmallisuus kärsii. Samoin kärsii näkövammaisen opiskelijan opiskelu.

Pykälässä 28 b esitetään säädettäväksi oikeudesta erityisopetukseen. Pykälän 1 momentissa todetaan, että opiskelijalla on oikeus erityisopetukseen, jos hän tarvitsee todennettujen oppimisvaikeuksien tai muiden syiden vuoksi erityisopetusta eikä 28 §:ssä tarkoitettu oppimisen tuki ole riittävää. Momentissa ovat korostetusti esillä oppimisvaikeudet. Vammaisuus on eri asia kuin oppimisvaikeus. On mahdollista, että näkövammaisella nuorella on myös jokin oppimisvaikeus, mutta itse näkövamma ei ole oppimisvaikeus vaan vamma. Näkövammaisten liitto vaatii, että tämä kirjaus korjataan lisäämällä momenttiin erillinen maininta vammaisuudesta.

Opiskelijan oikeus erityisopetukseen ei riitä takaamaan näkövammaisille opiskelijoille yhdenvertaista mahdollisuutta opiskella lukiossa. Opiskelijalla tulee olla oikeus erityiseen tukeen, joka kattaa erityisopetuksen lisäksi kaikki ne tuen muodot ja kohtuulliset mukautukset, joita hän tarvitsee lukio-opinnoissaan. Näkövammaisten liiton näkemyksen mukaan ehdotettu lain kirjaus on riittämätön ja liian kapea ja vaatii, että lakiin kirjataan oikeus laajamittaiseen erityiseen tukeen. Oikeus erityiseen tukeen tai erityisopetukseen sekä kohtuulliset mukautukset tulee kirjata opiskelijan henkilökohtaiseen opintosuunnitelmaan, jotta ne ovat todennetusti merkitty jonnekin.

Lukiolakiin tulee kirjata vahvasti oppilaitoksen velvollisuus varmistua siitä, että näkövammaiset opiskelijat saavat heille kuuluvat tuen muodot ja palvelut, kuten esimerkiksi Kelan ammatillisena kuntoutuksena järjestettävät apuvälineet ja kuntoutusrahan sekä vammaispalvelulain nojalla hyvinvointialueiden järjestämän henkilökohtaisen avun, kuljetuspalvelujen opiskelumatkat ja

tarvittaessa liikkumistaidon ohjauksen, jotta näkövammaisen opiskelija osaa liikkua oppilaitoksessa. Näiden kaikkien hakemista ei tule jättää yksin perheiden harteille.

Ehdotettavan 28 b §:n 1 momentin mukaan koulutuksen järjestäjän tulee tehdä erityisopetuksesta hallintopäätös. Ennen päätöksen tekemistä oppilaitoksen tulee selvittää ja arvioida erityisopetuksen tarve, mikäli oppilaalla on ollut perusopetuksen päättyessä voimassa oleva erityisen tuen päätös. Näkövammaisten liitto ehdottaa, että koulutuksen järjestäjän tulee arvioida tilannetta myös sellaisessa tilanteessa, jossa opiskelijalle on joskus perusasteen aikana tehty erityisen tuen päätös, mutta se ei enää lukion alkaessa ole voimassa. Näkövammaisten liitto myös vaatii, että mikäli oppilaalla on ollut perusasteen päättyessä voimassa oleva erityisen tuen päätös, mutta koulutuksen järjestäjä päättää, ettei tällä ole oikeutta erityisopetukseen lukiossa, tulee tästä asiasta tehdä päätös.

Päätös erityisopetuksesta ei voi perustua vain vanhempien kuulemiseen ja perusasteella tehtyyn erityisen tuen päätökseen tutustumiseen, vaan päätöksen taustalla tulee olla opiskelijan tilanteen ja hänen tarpeidensa syvälinen ymmärtäminen. Oppimisen tukea, erityistä tukea ja erityisopetusta näkövammaiselle opiskelijalle järjestettäessä tulee aina kuulla opiskelijaa itseään, opiskelijan vanhempia sekä hänen kanssaan aiemmin työskennelleitä perusasteen ja Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin opettajia. Näkövammaisten liiton koulutukseen ja työelämään liittyvä asiantuntemus on näkövammaisen opiskelijan sekä opetussektorin henkilöstön käytettävissä.

Näkövammaisten liitto muistuttaa perheiden kuormittumisesta heidän hakiessaan palveluja ja tukitoimia nuorilleen. Perheiden kuormittuminen ei rajoitu tukitoimien ja palvelujen hakemiseen, vaan heidän tulee usein myös tukea, neuvoa ja auttaa nuoren lukiota ja sen henkilökuntaa nuoren opiskelun järjestelyissä. Tilanne on kestävä ja se on yhdenvertaisuuden periaatteiden vastainen. Sellaiset nuoret, joiden vanhemmilla ei ole voimavaroja tukea oppilaitosta, ovat erittäin heikossa asemassa. Näkövammaisten liitto ja Lihastautiliitto selvittivät vuoden 2024 alussa tehdyllä kyselyllä eri tavoin vammaisten nuorten perheiden kokemuksia nuoren siirtyessä perusopetuksesta toiselle asteelle. Sekä tässä kyselyssä että Näkövammaisten liiton tekemässä asiakastyössä näkyy yllä mainittu kuormittuneisuus. Se aiheuttaa ajoittain myös tilanteita, joissa perhe ei muista hakea näkövammaisen nuoren tarvitsemää palvelua tai tukitoimea, koska asiasta ei joko ole tietoa tai kokonaistilanteessa on liikaa kuormittavia tekijöitä.

3. Lukiokoulutuksen rahoitusperusteita koskevat säädösehdotukset

Ei huomioita.

4. Englanninkielistä lukiokoulutusta, opiskelijavalintaa ja ylioppilastutkintoa koskevat säädösehdotukset

Näkövammaisten liitto on huolissaan näkövammaisten kokelaiden ongelmista digitaalisissa ylioppilaskirjoituksissa. Näkövammaisilla opiskelijoilla on edelleen vaikeuksia apuvälineiden yhteensopivuuden kanssa suhteessa Abitti-järjestelmään. Näkövammaisten liitto esittää, että esityksestä käy selkeästi ilmi, että ylioppilaskokeet järjestetään saavutettavalla tavalla ja ehdottaa, että 4 § teksti muutetaan seuraavaan muotoon:

”Ylioppilastutkinnon kokeet järjestetään kirjallisesti tai digitaalisesti saavutettavalla tavalla”.

Esityksen mukaan kokeisiin voi sisältyä valmistavia näyttöjä. Näkövammaisten liitto edellyttää, että valmistavien näyttöjen toteuttamisen suhteen varmistutaan siitä, että myös näkövammaiset opiskelijat pystyvät tekemään niitä yhdenvertaisesti.

5. Taito- ja taideaineiden ylioppilaskoetta koskevat säädösehdotukset

Näkövammaisten liitto vaatii, että ylioppilaskokeen korvaaminen lukiodiplomilla toteutetaan niin, että myös näkövammaisilla on aito mahdollisuus suorittaa lukiodiplomi. Lukiodiplomien toteuttaminen tulee olla saavutettavaa ja yhdenvertaisuutta edistävää. Myös näkövammaisilla urheilijoilla tai esimerkiksi musiikin harrastajilla tulee olla yhdenvertainen mahdollisuus suorittaa lukiodiplomi. Näkövammaisten liitto on huolissaan näkövammaisista urheilijoista, joiden harrastaminen saattaa tapahtua vammaisurheilun viitekehyksessä, joka voi olla oppilaitoksessa vieras. Näkövammaisten liitto kantaa huolta, miten erityistä osaamista ja harrastuneisuutta tullaan arvioimaan näkövammaisten osalta.

Näkövammaisten liitto vaatii, että yhdenvertaisuuslain mukaiset kohtuulliset mukautukset toteutetaan myös lukiodiplomien yhteydessä. Näkövammaiset opiskelijat eivät voi jäädä lukiodiplomien ulkopuolelle sen vuoksi, ettei heidän osaamistaan ja harrastuneisuuttaan pystytä arvioimaan. Koulutuksen järjestäjän tiedon puute tai koettu vaikeus tehdä kohtuullisia mukautuksia ei voi olla peruste siihen, ettei yksittäistapauksessa tarvittavia kohtuullisia mukautuksia tehdä näkövammaiselle opiskelijalle. Kohtuullisten mukautusten epääminen on yhdenvertaisuuslaissa määriteltyä syrjintää.

Näkövammaisten liitto on helmikuussa 2021 lausunut lukiodiplomeja koskeneeseen selvitykseen muun muassa näin:

”Mikäli lukiodiplomit tulevat osaksi ylioppilastutkintoa ja lukiodiplomilla voisi korvata yhden ylioppilaskirjoituksissa kirjoitettavan kokeen, niiden suorittamisen on oltava yhdenvertaisesti mahdollista myös näkövammaisille lukiolaisille.

Lukiodiplomien suorittamisessa on otettava huomioon muun muassa saavutettavuus ja kohtuulliset mukautukset sekä näkövammaisen lukiolaisen tarvitsemat erityisjärjestelyt. Näkövammaisen lukiolaisen tulee saada esimerkiksi kuvataiteen tai liikunnan opetusta sellaisella tavalla, että hänellä on yhdenvertainen mahdollisuus suorittaa opinnot myös tältä osin. Valitettavasti ongelmia on edelleen muun muassa näkövammaisten lukiolaisten liikunnan opetuksessa. Ensiarvoisen tärkeää on arvioida yhdenvertaisuuden toteutumista lukiodiplomeja suoritettaessa.

Näkövammaisten liitto esittää, että ennen lukiodiplomien tuomista osaksi ylioppilastutkintoa, kartoitetaan lukioiden osaaminen kohtuullisten mukautusten järjestämisessä ja näkövammaisten lukiolaisten kohtaamisessa. Kartoituksen pohjalta arvioidaan, miten lukioissa voidaan varmistua siitä, että näkövammaiset lukiolaiset ovat yhdenvertaisessa asemassa muihin lukiolaisiin verrattuna."

Tämä on edelleen relevantti kirjaus, joka on otettava vakavasti uudistusta tehtäessä.

6. Tilauskoulutusta koskevat säädösehdotukset

Ei huomioita.

7. Muut kommentit

Näkövammaisten liitto on huolissaan lukiokoulutuksen saatavuudesta koko maan alueella. Lukiokoulutusta tulee olla tarjolla myös pienillä paikkakunnilla, sillä näkövammaisten ja kuulonäkövammaisten nuorten mahdollisuudet osallistua lukiokoulutukseen pitkien matkojen takaa saattavat olla rajalliset. Ellei lukiokoulutusta ole tarjolla lähietäisyydellä, näkövammaisen nuoren mahdollisuudet lukiokoulutukseen vaarantuvat.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämän lakisääteisen Näkövammarekisterin mukaan korkeasteen tutkinnon suorittaneista näkövammaisista kokoaikaisesti tai osa-aikaisesti työelämässä on merkittävästi suurempi osuus kuin pelkän toisen asteen tutkinnon suorittaneista. Tutkimustuloksista on pääteltävissä, että mitä korkeampi koulutus näkövammaisella on, sen paremmat mahdollisuudet hänellä on työllistyä ja pysyä työelämässä. Näin ollen lukiokoulutuksen maanlaajuinen saatavuus on tärkeää näkövammaisten työelämäosallisuuden turvaamiseksi.

Lisätietoja

järjestöjohtaja Sari Kokko, sari.kokko@nakovammaistenliitto.fi

työelämäasiantuntija Ville Ukkola, ville.ukkola@nakovammaistenliitto.fi

Kokko Sari
Näkövammaisten liitto ry

